

Шановні колеги, передусім, колеги із Чорнобильської АЕС!

51 рік як я пов'язаний із майданчиком ЧАЕС і хоча там вже давно не працюю, відірватися від нього ніяк не можу. У 1983 році я поїхав працювати на іншу АЕС, а в травні 1986 року повернувся і до березня 1987 року працював головним інженером ЧАЕС. Тоді в нас теж в обігу було слово «війна», на об'єкті було багато військових. Існує така поговорка: «снаряд двічі в одну ціль не потрапляє». На жаль, це відбулося. І я мушу висловити щирі слова подяки тим хлопцям, які все це витримали.

Дякую вам за мужність та високе почуття відповідальності.

На жаль, багато років поспіль ми всі виховувались для делікатної дискусії, політкоректної. Підбираємо обтікаючі висловлювання, приховуємо сенс, який потім намагаємося віднайти. І, на жаль, платимо за це дуже дорого. Сьогодні ми платимо війною.

У лютому почалась повномасштабна війна росії проти України: було окуповано ЧАЕС, потім ЗАЕС, влучання снарядів по ядерній установці в Харкові – місто з мільйонним населенням. За цей час ми ніде і ніколи не чули позаполітичних діячів, які пов'язані із ядерною діяльністю, так званих спеціалістів... адже існує не просто загроза застоювання ядерної зброї, а глобальної ядерної катастрофи внаслідок важких аварій на АЕС.

Мене це вразило і я досі не можу зрозуміти, чому мовчить ядерне співтовариство. Воно боїться злякати перспективи розвитку ядерної енергетики? А важка аварія не відхиляє перспективи розвитку ядерної енергетики?

Приблизно пів року тому на всіх екранах телевізорів, на всіх можливих сайтах сяючі обличчя керівників міжнародних атомних організацій, починаючи від МАГАТЕ, лідерів Всесвітньої ядерної Асоціації, Всесвітньої асоціації операторів АЕС, бурхливо виступали за розвиток ядерної енергетики, яка врятує світ від змін клімату, говорили, що майбутнє за ядерною енергетикою. Де всі ці люди сьогодні?

З подібною ситуацією мені довелося зіштовхнутися 31 рік тому. Коли наприкінці 80-х років напередодні розвалу Радянського Союзу в Європі проходило багато різних зустрічей щодо оцінки безпеки наших АЕС і планування робіт у цьому напрямі.

Випадок був навесні, я був у Брюсселі. Зранку в холі готелю по телевізору показують картину: маленька річка, місточок через неї. На одній стороні бензовози, на іншій стороні два танки. Танк стріляє і бензовоз вибухає. Я нічого не можу зрозу-

міти французькою мовою, але підходить колега – керівник регулюючого органу Словенії та каже: «Це у Словенії. Серби напали. А за кілька кілометрів від цього місця АЕС». Питаю: «У якому вона стані»? Відповідає: «Працює». Кажу: «Зупиняйте станцію і розхолоджуйте з аварійною швидкістю!».

Зараз я порівнюю ситуацію 1991 року з 2022 роком. Тоді впродовж кількох годин з'явилися заяви представників Євросоюзу, жорсткі заяви НАТО – і до кінця дня припинилися усі бойові дії в цьому регіоні і, як не помиляюся, через кілька днів Словенія вийшла зі складу Югославії.

2022 рік, третій місяць війни, а ядерна спільнота мовчки спостерігає за ситуацією, яка відбувається в Україні. Я зробив висновки, хоча можливо вони й помилкові.

30 років тому словосполучення «ядерна безпека» були на слуху в усього світу. Ці слова були керівництвом до реальних дій. Світ, якщо й не розумів деталі, то відчував, що таке ядерна безпека. Сьогодні ці слова вже мало кого хвилюють, мало що значать, а словосполучення «культура безпеки» нині – це приблизно як реклама засобів особистої гігієни на рекламних бордах.

30 років тому керівниками ядерної галузі в усьому світі на всіх рівнях були спеціалісти. Сьогодні ж в ієрархії облич, які ухвалюють рішення, велика кількість юристів, фінансистів та ін., які зацікавлені в отриманні прибутку і не дуже розуміються на ядерній безпеці.

30 років тому в політичному керівництві світу, я маю на увазі окремі країни та політичні організації, були люди, які бачили і ще пам'ятали війну, передусім вони дуже добре розуміли, що вона в

собі несе. А тому слова «мир» і «ядерна безпека» були словами синонімами. Значить, коли є атомна станція на території країни, то гарантується мир і немає божевільних, хто піде туди зі зброєю. І я був у цьому переконаний, напевно й не один я, але ми помилялись.

Для того, щоб чітко сформулювати, що наразі відбувається, необхідно повернутися до визначення «технічні цілі ядерної безпеки». Якщо не дослівно, то це попередження аварії на АЕС, забезпечення того, щоб усі аварії враховувалися в проєкті станції, навіть ті, які можуть трапитись з низькою ймовірністю, врахування радіологічних наслідків та в разі їх настання – зменшення їхнього впливу, а також зниження вірогідності настання значних радіологічних наслідків. Ось це визначення класичне, яке діє в усіх наших документах. Звісно, потрібно говорити про важкі аварії, адже всі інші порушення та відмови не несуть серйозної небезпеки для персоналу, а тим більше для населення. Принциповим у цьому визначенні є те, що всі технічні цілі ядерної безпеки мають бути враховані в проєкті.

У жодному з міжнародних чи національних документів немає рекомендації чи вимоги щодо включення в проєктну основу АЕС стійкості до атаки сучасною зброєю.

Те, що враховується стандартами, – вплив торнадо, ударної хвилі, урагану, смерчу чи цунамі й близько не порівнюються з тим, що може принести сучасна зброя. Чи рекомендують наші стандарти якісь заходи протидії сучасній зброї? Теж ні.

Урок із історії існування людства – в постійній боротьбі за засоби нападу та засоби захисту завжди перемагали засоби нападу.

В умовах бойових дій безпека АЕС не може бути забезпечена. Наслідки таких дій не враховані і не можуть бути враховані в проєктах АЕС. Сценаріїв можна розглянути сотні, але ядерна безпека АЕС не може бути забезпечена в умовах війни.

Інший надважливий фактор – людський. Психологічне навантаження, якому піддалися працівники ЧАЕС, і ті умови, в яких зараз працює персонал ЗАЕС, надзвичайно складні. А пряме застосування зброї проти персоналу?

Але це технічні аспекти, є ще політично-правові аспекти. Ядерний об'єкт, захоплений агресором, а це значить, що фізичний захист та охорона об'єкта, відповідно до умов ліцензії, відсутні. Та охорона, яку здійснює агресор, це не фізичний захист. Порушений режим нерозповсюдження ядерної зброї. Рухнула вся система. Хто і за що відповідає в цій ситуації?

Зруйнована система аварійної готовності. Матеріальна частина можливо і збереглася, але організаційна структура зруйнована. Люди, які працюють у цій системі, – їх нема. Разом із системою страхування ядерних ризиків зруйнована си-

стема відповідальності за ядерну шкоду. Хто за це відповідає, хто буде компенсувати?

І що ж ми в результаті отримуємо? Технічна безпека не забезпечена, правові аспекти безпеки зруйновані і на сьогодні залишилася одна структура – оперативний і ремонтний персонал, який продовжує працювати в ситуації, коли в будь-який момент конфігурація АЕС не буде відповідати жодним проєктним умовам.

Ліцензія на експлуатацію об'єкта видається на основі звіту з аналізу безпеки, в якому чітко визначені межі й умови безпечної експлуатації. Їх сьогодні нема, а об'єкт працює.

Персонал взяв на себе значну відповідальність. Ці люди єдині, хто сьогодні забезпечує безпеку об'єкта, і вони повинні бути захищеними. Це завдання Оператора і Регулятора. За три місяці, що минули, розмов багато, а дій нема, немає законів. Верховна Рада України працює цілодобово, Уряд працює. Але де пропозиції щодо захисту персоналу? Адже якщо немає закону, то наслідки для персоналу можуть бути які завгодно. Тому сьогодні це велика проблема, яку потрібно вирішувати. На сьогодні в нас немає правових документів, у яких говориться про експлуатацію в умовах війни.

І нарешті про міжнародний режим ядерної безпеки – його також немає. Він зруйнований.

Сьогодні є дві країни, які вийшли з режиму ядерної безпеки. Це атакована агресором Україна, правовий режим ядерних об'єктів якої невизначений і не відповідає положенням міжнародних правових актів. Друга – це країна-агресор, говорити про яку в мене немає бажання. Це не ті люди, з якими можна вести правові справи. Але сьогодні упускається важливий момент: серед загарбників – вище керівництво ядерної галузі країни-агресора.

Командир танка, який проник на ЗАЕС, може і не знати, що це за об'єкт і як там потрібно поводитись, але головний інженер АЕС з іншої країни не може не знати, що йому не місце там і що він не має права перебувати там. У кримінальному праві є поняття ненавмисного злочину і навмисного. Російський військовий, командир танка, вчинив ненавмисний, бо йому наказали, а головний інженер країни-окупанта – навмисний. Але ми про це мовчимо.

Держава і міжнародні організації, які уповноважені вести подібні справи, не мають сміливості заявити про глобальну загрозу ядерній безпеці. Рада керівників МАГАТЕ відповідно до Статуту повинна негайно звернутися до Ради безпеки ООН щодо порушення режиму ядерної безпеки у світі та порушення умов нерозповсюдження ядерної зброї.

Третій місяць іде війна і ніхто не звернувся. Лише одні туристичні візити високопосадовців на звільнені території.

На жаль, боязливо мовчать Оператори (експлуатуючі організації) АЕС. Їх колеги вбивають. Реально вбивають, не на картинці. А у відповідь – мовчання, тиша.

Таку ж нейтральну позицію займає регулюючий орган. Коли я надіслав відкритий лист в МАГАТЕ, знаєте що мені надіслали кілька регулюючих органів? Рекламний матеріал про те, що таке культура безпеки та чим повинен займатися регулюючий орган. Я не назву ці країни, але те, що там немає ніякої культури безпеки, в цьому я впевнений абсолютно.

Ми, спеціалісти, багато зробили за свої роки для розвитку атомної енергетики. Так, були проблеми, були аварії, але ми їх подолали, чомусь навчилися. Ми ж розуміємо, що атомна енергетика може нести колосальний вклад у розвиток суспільства.

Але із великого блага АЕС може перетворитися на велике зло. Це зброя, страшна зброя.

Свою нікчемність вже показала ООН, а разом з нею і МАГАТЕ. Тому, коли кажуть «дайте пропозиції, план дій», важливий інструмент забезпечення виконання цих пропозицій. Але такий інструмент відсутній. Поки не буде механізму підтримки миру, не може бути ядерної безпеки. Ні якість обладнання, ні якість проекту, ні якість кваліфікації персоналу не вирішують це завдання. Ми повинні розуміти, що культуру безпеки не можна виховувати тільки лекціями. Є ситуації, коли треба застосовувати силу і жорсткі санкції, щоб змусити виконувати вимоги культури безпеки. Поки що виробити цього людство не змогло. А тому сьогоднішні оптимістичні заяви про безпеку ядерних об'єктів України занадто оптимістичні.

Микола Штейнберг

© Державна спеціальна служба транспорту